

Kriisi ei tullut kello kaulassa



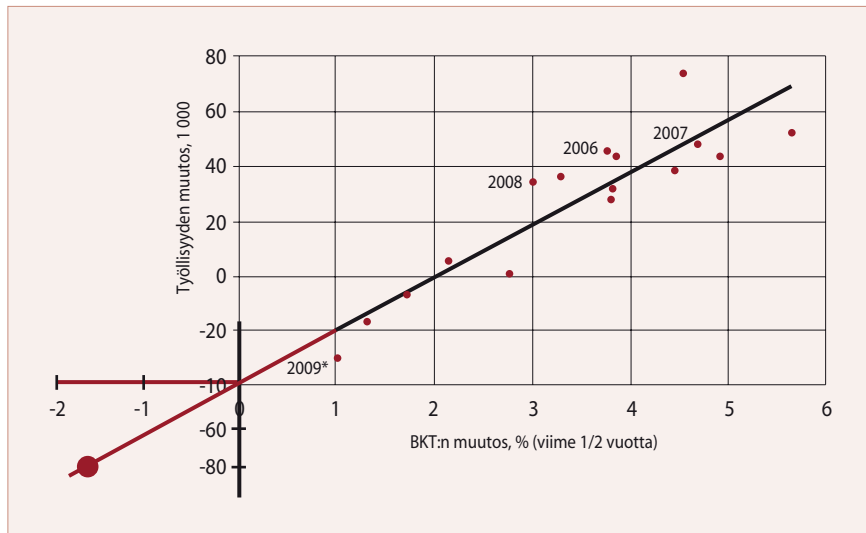
Korkeasti koulutettujen palkansaajien ja ammattiharjoittajien keskusjärjestössä Akavassa nykyinen talouskriisi nähdään erittäin vakavana. Palkankorotusten ja finanssipolitiikan toimenpiteiden tulisi tukea kotimaista kysyntää yli taantuman.

Pekka Immeli
Johtaja
Akava
pekka.immeli@akava.fi

Eugen Koev
Tutkimuspäällikkö, ekonomisti
Akava
eugen.koev@akava.fi

Työllisyyden ennallaan säilyttäminen Suomessa vaatii pitemmän aikavälin tilastotietojen valossa (ks. kuvio 1) parin prosentin talouskasvun. Havaintoa voidaan perustella yksinkertaisesti sillä, että jos työn tuottavuus kasvaa noin kahden prosentin vuosivauhtia, niin kaksi prosenttia enem-

Kuvio 1. Työllisten määrä kasvaa, jos BKT:n kasvu ylittää 2 %.



Lähde: TEM-analyysseja 8/2008, ekstrapolointi negatiivisen kasvun alueelle, Akavan tutkimusyksikkö.

män tuotosta saadaan työvoimaa lisäämättä. Vielä viime vuoden loppukesästä uskottiin, että heikkenevistä talousnäky- mistä huolimatta ennakoitu kasvu olisi pitänyt työllisyyden tänä vuonna ennallaan. Silloin ajateltiin toiveikkaasti, että finanssikriisin pahin vaihe voisi olla ohi. Kasvunäkymiä Yhdysvalloissa ja Euroopassa pidettiin vaatimattomina, mutta varsinaista talouden supistumista ei odotettu. Ennätyskorkean öljyn hinnan seurauksena Venäjän kasvun ennakoitiin jatkuvan vahvana ja ylläpitävän myös Suomen vientiä. Toki pelättiin huonompaa, mutta tuskin kukaan osasi odottaa mitä tulemaan pitää.

Syyskuun kriisi yllätti kaikki

Syyskuussa 2008 finanssimarkkinoilla levisi uusi, paljon aiempaa voimakkaampi epävarmuusaalto. Kuun lopussa finanssijärjestelmän pelastamiseksi Yhdysvalloissa hyväksyttiin 700 miljardin dollarin pelastuspaketti. Myös Euroopan puolella jouduttiin tukemaan finanssijärjestelmää poikkeuksellisen järein toimin. Varsinainen kansallinen tragedia nähtiin, kun EU:n ja euroalu-

een ulkopuolisen pienen Islannin yli- paisunut pankkisektori ajautui valtion syliin ja käytännössä ajoi koko maan vararikoon. Kriisin seurauksena erityisen suurissa vaikeuksissa ovat edelleen mm. Latvia ja Unkari.

Tässä vaiheessa oli jo selvää, että finanssimarkkinoiden ongelmat ovat aivan toista mittaluokkaa kuin aiemmin osattiin edes kuvitella ja niiden normalisoituminen kestää pitkään ja tulee etenkin Yhdysvaltain veronmaksajille erittäin kalliiksi. Vastaavasti hetki, jolloin tähän asti optimismistaan tunnettu amerikkalainen kuluttaja taas avaa kukkaronsa nyörit ja panee talouden rattaat pyörimään, on siirtynyt myöhemmäksi – velaksi kun ei voi elää loputtomiin. Euroopan jo valmiiksi heikko taloustilanne synkeni entisestään. Öljyn hinnan romahduksen myötä Venäjänkin ajautui ongelmiin. Pienenä avoimena taloutena Suomikin oli väistämättä vakavan taantumana edessä. Marraskuun vaiheilla uskottiin maamme talouskasvun jäävän tänä vuonna vähän nollan yläpuolelle. Työ- ja elinkeinoministeriö ennusti tuolloin työllisyyden heikkenevän 30 000 hengellä ja työttömiä olevan runsas kymmenen tuhatta enemmän kuin vuonna 2008.

Valitettavasti loppusyksynkin arviot tulevasta ovat osoittautuneet aivan liian optimistisiksi. Joulukuussa työvoimatoimistoissa oli työttömiä työnhakijoita noin 15 000 enemmän kuin vastaavaan aikaan edellisenä vuonna. Työttömyyden kasvusta olemme todennäköisesti nähneet vasta alkusoiton. Teollisuuden tilauskannan supistuminen on vasta alkamassa. Uusien tilausten erittäin voimakas lasku on sysännyt EK:n Suidanbarometriin sisältyvät teollisuuden suhdannenäkymät lähes vapaaseen pu- dotukseen.

Tässä vaikeassa ja nopeasti muuttu- vassa tilanteessa valtiovarainministeriön ennusteet ovat muuttuneet varsin ylimalkkaisiksi. Vuoden 2008 joulukuun viimeinen VM:n suhdannekatsaus ei sisältänyt tarkkoja lukuja vaan ainoastaan verbaalista pohdintaa tulevasta, mikä linja näyttää jatkuvan kuluvan vuoden alkupuolella. Valtiovarainministeriön tiedotteista ja ministerin esityksistä¹ selviää, että virallisen näkemyksen mukaan kansantalous supistuu kaksi prosenttia ja työttömyysaste nousee yli kahdeksaan prosenttiin eli viime vuoteen verrattuna noin kaksi prosenttiyksikköä. Palkansaajien tutkimuslaitoksen ennusti pessimistisemmin lähes neljän prosentin BKT:n laskua. Voidaan siis oikeutetusti puhua erittäin vakavasta taantumasta tai jopa lamasta.

Ansiotuloverotuksen kevennys oikea-aikainen, elvytystoimissa ei saa unohtaa kuntia

Jo elokuun budjettiesityksessään hallitus päätti toteuttaa suurimman osan hallitusohjelmaan kirjatusta ansiotuloverotuksen kevennyksestä tänä vuonna. Kevennys on luonteeltaan rakenteellinen toimi. Pienimpien palkkojen verotusta

¹ VM:n tiedotteet ja lisämateriaalit 23.1.2009 sekä 30.1.2009

keventämällä pyritään kannustamaan työvoiman ulkopuolisia työllistymään. Paremmiin ansaitsevien kohdalla ansiotuloverotuksen alentaminen tukee palkkausjärjestelmien kannustavutta ja siten motivoi jatkuvaan oppimiseen ja työn tuloksellisuuden parantamiseen. Päätetyn kevennyksen jälkeenkin erityisasiantuntija- ja johtotehtävissä toimivien palkansaajien ansiotuloverotuksen taso saattaa olla useita prosenttiyksikköä korkeampi kuin Länsi-Euroopassa yleensä. Korkeampien palkkojen ja pääomatulojen verotuksessa vallitsee räikeä epäkohta.

Suhdannepolitiikan kannalta merkityksellistä on, milloin pysyväksi tarkoitettu ansiotuloverotuksen keventäminen toteutetaan. Tästä näkökulmasta hallituksen ajoitus oli poikkeuksellisen onnistunut. Tehty ratkaisu kiistatta parantaa työnsä säilyttävien palkansaajien ostovoimaa. Ilman verokevennyksiä kotimainen kulutus, joka tämän hetken ennusteiden valossa näyttäisi jäävän suurin piirtein viime vuoden tasolle, olisi todennäköisesti kääntynyt selvään laskuun ja johtanut nykyistäkin heikompaan työllisyyskehitykseen.

Hallitus oikeaoppisesti pyrkii käynnistämään investointihankkeita, jotka kohentaisivat työllisyyttä nopeasti mutta eivät johda pysyvään julkisen sektorin paisuttamiseen. Näillä toimilla on toivottu kokonaisvaikutus vain, jos julkinen sektori ei muuten ryhdy suhdanneluontoisesti vähentämään suoraan tai välillisesti työvoiman kysyntäänsä. Sellainen riski on olemassa. Kunnat ovat ajautumassa vakaviin talousongelmiin, joiden taustalla on verotulojen, erityisesti yhteisöverotuoton voimakas lasku. Jotkut kunnat ovat jo ehtineet avaaman kulu- van vuoden budjettinsa ja etsivät säästökohteita. Ilmeisesti kunnat tarvitsevat valtion tukea pystyäkseen hoitamaan laadukkaasti perustehtävänsä ja toteuttamaan edes aiemmin päätetyt investoinnit. Ratkaisu poistaa työnantaja-

Edelleenkin erityisasiantuntija- ja johtotehtävissä toimivia palkansaajia verotetaan kireämmin kuin Länsi-Euroopassa yleensä.

en kansaneläkemaksu vahvistaa pitkän päälle kuntien taloustilannetta, mutta se ei huomioi kuntatalouden akuuttia ahdinkoa. Kuntaministerin mukaan kuntien kokonaistilannetta arvioidaan tarkemmin maaliskuun kehysneuvotte- lujen yhteydessä².

Työmarkkinajärjestöjen esitys selkeytti sosiaaliturvan periaatteita ja rahoitusvastuita

Harvinaisen vaikeasta suhdannetilanteesta huolimatta – tai ehkä juuri sen ansiosta – työmarkkinajärjestöt päätyivät tammikuun lopussa yhteisesti esittämään sosiaaliturvan uudistamiskomitealle (SATAlle) ja hallitukselle laajaa sosiaaliturvapakettia.

Niille, jotka halusivat kehittää perusturva- ansiosidonnaisen sosiaaliturvan kustannuksella, esitys oli tietenkin pettymys. Paketti varmistaa, että vastaisuudessaakin niin työttömyys- kuin sairausvakuutuksessa ansiosidonnaiset etuudet maksetaan minimipäivärahojen lisäksi. Vaihtoehto olisi käytännössä johtanut siihen, että perus- ja ansiosidonnaisen turvan välistä suhdetta olisi voitu muuttaa mielivaltaisesti. Seurauksena työnantaja- ja työntekijämaksujen sosiaalivakuutusluonne olisi hämärtynyt eikä työnteko olisi välttämättä tarkoittanut etuuden tason paranemista suhteessa perusturvaan – seikka, jota ei sovi unohtaa työn kannustavuutta mietittäessä.

Perus- ja ansioturvan välinen suhde heijastuu jatkossa entistä selkeämmin

² VM:n tiedote 12/09, 30.1.2009

myös kyseisten etuuksien rahoitusperiaatteissa – perusturva rahoitetaan yleisellä verotuksella ja ansioturva työnantajien ja työntekijöiden maksuilla. Tämän periaatteen noudattaminen antoi vahvan perustelun työnantajien vaatimukselle kansaneläkemaksun poistamisesta, joka tuli osaksi esitystä ja jonka toteuttaminen oli työnantajien ehto paketin toteutukselle muilta osin. Työmarkkinajärjestöjen tehtävä ei ole tehdä esityksiä siitä, miten kansaneläkemaksun poistamisesta aiheutuva rahoitusvajaus pitäisi korvata. Hallitus on linjannut, että maksun poisto rahoitetaan pääosin elinkeinoelämän energia- ja ympäristövero- ja korottamalla. Tästä työnantajat lähtivät.

Eläkepolitiikkaan liittyen työmarkkinajärjestöt esittivät, että työnantajien kansaneläkemaksu poistetaan ja työeläkemaksuja korotetaan vuosina 2011–2014 yhteensä 1,6 prosenttiyksiköllä. Tämä alentaa myöhempää työeläkemaksujen nousupainetta. Palkansaajille eläkemaksun korotusta kompensoidaan kaikilla tulotasoilla ansiotuloveroja alentamalla. Ratkaisu vastaa palkansaajapuolen toiveita työeläkejärjestelmän rahoituspuhjan vahvistamisesta.

Työttömyysturvan rakenteeseen työmarkkinajärjestöjen esitys loi voimakkaan kannustimen osallistua aktiivisiin toimenpiteisiin, joihin vastedes luetaan myös työvoimaviranomaisten hyväksymä omaehtoinen koulutus. Näiden ns. aktiivijaksojen ajalta maksettaisiin enintään 200 päivältä korotettua ansiosidonnaisista päivärahaa, joka normaalitasoi- seen ansioturvaan verrattuna on jopa kolmanneksen korkeampi. Tietenkin ak-

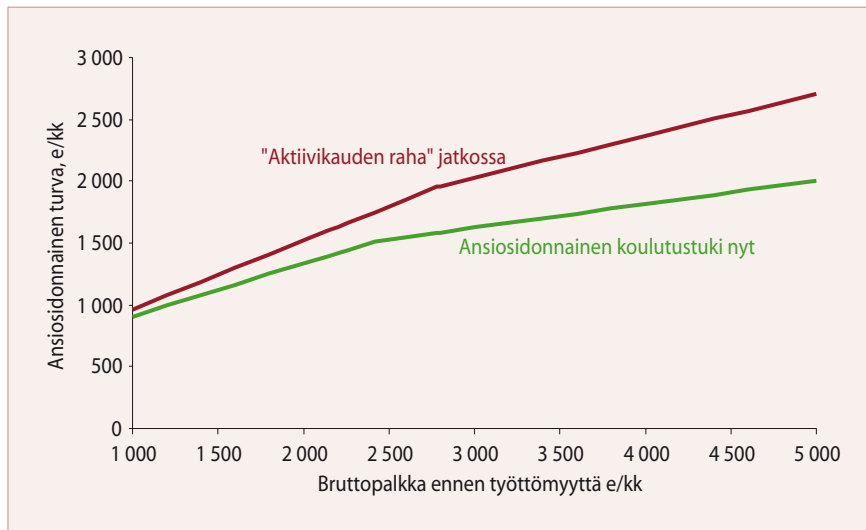
tiiviajan työttömyysturvan parannus jää tyhjäksi kirjaimeksi, jos työtön ei pääse aktiivitoimiin tai jos kyseiset toimet eivät vastaa hänen tarpeitaan.

Aktiivisella työvoimapolitiikalla työstä työhön

1990-luvun laman perusopetus oli, että pitkittynyt työttömyys helposti johtaa pysyvään syrjäytymiseen työelämästä. Pitkäaikaistyöttömät menettävät taitonsa ja -kykynsä eivätkä pääse enää takaisin työelämään. Tilannetta ei nyt saa päästää tähän, koska työikäisen väestön määrä vähenee ja talouden palautua kasvu-uralle on nopeasti käsillä työvoimapula. Valtion elvytystoimissa onkin annettava painoa aktiiviselle työvoimapolitiikalle. Työpaikkansa menettäneillä on oltava hyvät mahdollisuudet kääntää kärsimänsä vahinko hyödyksi. Jos nopea uudelleentyöllistyminen ei ole mahdollista, pitää työttömyysjakso käyttää työntekijän osaamisen parantamiseen ja näin taata hänen työmarkkina-asemansa suhdanteiden kääntyessä nousuun.

Työntekijöiden koulutustaso on kahdessa vuosikymmenessä merkittävästi noussut, joten nyt työttömäksi jäävät tulevat olemaan yleisesti ottaen paremmin koulutettuja kuin aikaisemmin. Jo nyt korkeasti koulutettujen työttömien joukko on paljon suurempi kuin 90-laman kynnyksellä. Akavan selvityksen mukaan vuonna 1990 työttömiä ylemmän korkeakouluasteen suorittaneita oli 1500, mutta loppuvuonna 2008 luku oli yli 9500. Tilannetta on osaltaan heikentämässä kesän maisteri-suma, joka syntyi yliopistojen tutkintouudistuksen yhteydessä – ne pitkään opiskelleet, jotka eivät ehtineet viime kesänä valmistua, joutuvat vastedes suorittamaan ensin alemman kandidaattitutkinnon ja vasta sen jälkeen jatkamaan maisteripolulle.

Kuvio 2. Työvoimapolitiisessa koulutuksessa olevan ansioturva nyt ja jatkossa.



Laskelma tarkastelee ansioturvan muutosta työvoimapolitiisessa koulutuksessa olevan henkilön kohdalla, joka ei ole ns. muutosturvaan tai korotettuun ansiopäivärahaan oikeutettu. Tällainen henkilö saa nykyisin normaalitasoista ansiosidonnaista päivärahaa ja veroton ylläpitokorvaus, normaalisti 8 euroa/päivä. Jatkossa hän saisi "aktiivikauden rahaa" enintään 200 päivän ajalta. Siihen oikeutettavat työvoimapolitiisesta koulutuksesta lisäksi työkokeilu, työharjoittelu, työelämänvalmennus, kuntouttava työtoiminta tai työnhakusuunnitelmassa hyväksytyt omaehtoinen koulutus.



Korkeasti koulutetuillekin työttömille on pystyttävä tarjoamaan sopivia aktiivitoimia. Hallituksen tammikuun lopussa antamassa elvytyspaketissa korkeasti koulutettujen tarpeet tunnustetaan ensimmäistä kertaa tällä tasolla. He saavat mahdollisuuden oppisopimuskoulutukseen ja heille luvataan suunnata myös työvoimapolitiista koulutusta. Elvytyspaketin koulutus- ja työllisyysmäärärahojen lisäys jäi kuitenkin liian pieneksi, eivätkä ne riitä akateemisten kasvaviin tarpeisiin.

EK:n linjaus näyttää pitävän – keskusjärjestö ei neuvottele palkoista

Viime sopimuskierron palkankorotukset olivat tupon aikoina totuttua selvästi korkeampia, joskaan eivät kestävämmättömiä suomalaisten yritysten hyvää kilpailukyky huomioon ottaen. Julkisel-



Pekka Immelin (vas.) ja Eugen Koevin mielestä taantuman ylittämisen haaste työmarkkinoilla on suuri, sillä sopimusjärjestelmä on murroksessa ja palkkakoordinaatiomekanismit ei ole hahmottunut.

la sektorilla sovittiin muita paremmista palkankorotuksista, mikä oli myös hyvin perusteltavissa. Tarve saada valtion ja kuntien koulutettujen työntekijöiden palkkaus kilpailukykyiseksi suhteessa yksityiseen sektoriin oli laajalti tunnustettu. Tavoite korostui kunta-alalla, jolla sovittiin erillinen potti koulutettujen naisten palkkauksen parantamiseksi.

Palkkaneuvottelujärjestelmän kannalta Elinkeinoelämän keskusliiton linjauksella, jonka mukaan järjestö ei neuvottele keskitettyjä palkkaratkaisuja, on kauaskantoiset seuraukset. Työnantajat perustelevat päätöksensä lisääntyneellä paikallistason sopimisen tarpeella sekä toimialojen kannattavuus- ja suhdannetilanne-eroilla. Erot voimassa olevien sopimusten pituuksissa eriyttivät tulevat neuvotteluaiakautut ja vahvistivat työnantajien ajatuksia. Samanaikaisesti EK on virallisesti korostanut palkkakoordinaation välttämättömyyttä jatkossakin, mutta vielä tässä vaiheessa on epäselvää, mikä tarkkaan ot-

taen on työnantajien näkemys uudenlaisen palkkakoordinaatiojärjestelmän sisällöstä ja institutionaalisista puitteista. On toki sovittu, että aikaisemman tulopoliittisen selvitystoimikunnan (TUPOSETO) toimintaa – neuvotteluja tukevien laskelmien ja selvitysten tuotanto – jatkaa tulo- ja kustannuskehityksen selvitystoimikunta (TUKUSETO).

Palkkakoordinaation puutteen vaarat ovat tunnettuja ja tunnustettuja

Kokemus on osoittanut, että sopimusalojen keskinäinen palkkakilpailu liittokohtaisissa sopimuksissa johtaa yllimitoitettuihin palkankorotuksiin, jotka syövät vientiteollisuuden kilpailukykyä. Ilman itsenäistä rahapolitiikkaa tilanteen korjaaminen nostaa työttömyyttä. Maamme nykyiset talousongelmat eivät mitenkään johdu menetetyistä kilpailukyvyistä vaan siitä, että finanssikriisi romahdutti maailmantalouden kysynnän; vienti ja yksityiset investoinnit supistuvat. Siksi on pidettävä silmällä myös ”liiallisen palkkamaltin” vaaraa. Palkkojen jäähdyttäminen voi leikata tarpeettomasti palkansaajien ostovoimaa ja kotimaista kysyntää tilanteessa, jossa olemattoman vientikysynnän vuoksi avoimen sektorin parantunut kustannuskilpailukyky ei johda riittävään tuotannon ja työllisyyden kasvuun.

Neuvottelukierros alkaa keväällä, jolloin tulevista palkankorotuksista pitää päästä sopuun mm. teknologiateollisuudessa ja rahoitusallalla. Syksyllä ovat vuorossa mm. paperi- ja mekaaninen metsäteollisuus sekä konsulttialan ylemmät toimihenkilöt. Julkisen sektorin uusista sopimuksista neuvotellaan vuoden vaihteessa. Jos jää epäselväksi, mikä on kevään ratkaisujen merkitys kokonaisuuden kannalta, niin hallitus joutuu elokuussa tekemään vuoden 2010 budjettinsa todennäköisesti nykyistäkin suuremman epävarmuudessa. Seurauksena voi olla vähemmän elvyttävä finanssipolitiikka verrattuna tilanteeseen, jossa ensi vuoden palkkakustannukset ja palkansaajien ostovoima olisivat paremmin ennustettavissa.

Koordinaatiota kaivataan

Ilmassa on sellaisen ratkaisun hakeminen, jolla palkankorotuksin ja valtion finanssipolitiikan toimenpitein parhaiten tuettaisiin kotimaista kysyntää yli taantuman. Palkkakoordinaatiomekanismeja on erilaisia, mutta sopivan mallin löytyminen ennen kevättä on haastava tehtävä. Nyt tulisi kuitenkin tiivistää keskusjärjestöjen ja hallituksen välistä yhteistyötä olemassa olevia neuvottelumekanismeja hyödyntäen.

Akava yritti lanseerata 2000-luvun alussa ns. ”pottimallia”, jonka mukaan keskitetyt sovittaisiin ainoastaan samansuuruisesta sopimusalohtaisesta palkankorotusten kustannusvaikutuksesta. Raamin sisällä sopimuskorotusten muut elementit mukaan lukien yritysakohtaisesti sovittavat erät, olisivat jääneet TES-osapuolten sovittaviksi. Ideaa voisi kehittää joihinkin nykyisiin TES-sopimukseen otetulla menettelyllä, jolla paikallista erää kasvatettiin, jos paikallisesti pystyttiin ”aidosti” neuvottelemaan ja sopimaan. ■